

**De sociale stand
van de
Nieuwpoortse strijders
van 1328**

119428

Overdruk uit „Bachten de Kupe“, heemkundig tijdschrift
V (1963), 4-5

De sociale stand van de Nieuwpoortse strijders van 1328

Nopens de sociale samenstelling van de milities, die in 1328 onder de leiding van Nikolaas Zannekin bij Kassel strenden, is er onder de geschiedschrijvers een zekere controverse gerezen. Deze gaat over de vraag tot welke stand de rebellen uit het kustland feitelijk gerekend moeten worden. Behoorden ze tot de laagste volksklasse, namelijk die van de kleine boeren en arme stedelingen, ofwel tot alle maatschappelijke standen, waaronder ook de middenstand van het platteland en de steden, met uitzondering nochtans van de kleine adel? Volgens Henri Pirenne, die de bewaard gebleven lijsten van de gesneuvelden en de overlevenden van 1328 publiceerde, bevonden er zich onder de gevallen rebellen, wier goederen verbeurd verklaard werden, niet alleen zeer veel kleine lieden zonder grondbezit, maar ook talrijke bemiddelde eigenaars. Dit zou dan toelaten te bevestigen, dat werkelijk alle standen van de toenmalige maatschappij in het kustland – uitgenomen natuurlijk de ridders – als één man aan de strijd deelgenomen hebben¹.

Naast Henri Pirenne hield ook G. Des Marez zich met deze kwestie bezig. Door vergelijking van de verschillende door de lijsten opgegeven cijfers inzake het grondbezit van de gesneuvelden kwam hij tot de conclusie, dat hoofdzakelijk de kleine boeren en de stedelingen aan de wekroep van Nikolaas Zannekin gehoor gegeven hadden. Aldus zou er slechts sprake kunnen zijn van de opstand van één enkele sociale stand, namelijk die van de boeren en de stadsproleten². De standpunten van H. Pirenne en G. Des Marez werden door Louisa Hendrickx met elkaar geconfronteerd. Deze confrontatie stelde onze nationale geschiedschrijver H. Pirenne in het gelijk³. Wij willen dit probleem hier nogmaals

1. H. Pirenne. *Le soulèvement de la Flandre maritime 1323-1328*. Documents inédits. Inventaire des biens confisqués sur les Flamands morts à la bataille de Cassel, in de uitgaven van de Commission royale d'Histoire. Brussel, 1900.
2. G. Des Marez. *Le problème de la colonisation franque et du régime agraire en Belgique*. Académie royale de Belgique. Classe des Lettres, 2me série, deel IX. Brussel, 1926, blz. 176-183.
3. L. Hendrickx. *De sociale samenstelling van het Vlaamse leger in den slag bij Cassel (1328)*, in de *Nederlandsche Historiebladen*, 2de jaargang, nr. 1 (januari 1939). Antwerpen, blz. 88-90.

onderzoeken, meer speciaal voor de stad Nieuwpoort, waarvan geweten is, dat ze onder haar bevolking, naast vissers, stuurlui en ambachtslui, ook boeren telde.

De door H. Pirenne uitgegeven lijsten – die onvolledig bewaard bleven – bevatten de namen van 3.185 gesneuvelden uit de kasselrijen Veurne, Kassel, Belle en Sint-Winoksbergen. Onder de gevallen strijders, die allen hun goederen door inbeslagneming verloren, bevonden zich 891 personen, die als niets-bezittenden opgegeven worden, 1.222, die slechts een huis hadden en 1.072, die ware grondbezitters waren. Meer dan de helft van deze laatste groep, namelijk 629 lieden, waren in het bezit van percelen gronds gaande van 1 tot 5 gemeten, d.i. van 44 are tot 2 ha 20 are. Onder de overige eigenaars vinden we 248 personen in het bezit van 5 tot 10 gemeten, 93 in het genot van 10 tot 15 gemeten en 56 hebbende 15 tot 20 gemeten. Zowat 48 eigenaars bezaten gronden met een oppervlakte van 20 tot 60 gemeten. Eén eigenaar had zelfs 110 gemeten. We mogen dan ook aannemen, dat deze vrije boeren niet tot de proleten dienen gerekend te worden. Deze laatsten bezaten immers weinig of niets. Welke maatstaf we feitelijk moeten aanvaarden om te bepalen, wie onder de boeren tot de middenstand behoorde, is moeilijker te zeggen. Veel boeren pachtten inderdaad in die tijd ook grond van grootgrondbezitters, onder meer van de abdijen uit de kuststreek. Van deze pachtgoederen wordt in de lijsten van de gesneuvelden slechts bij uitzondering melding gemaakt. Wat er ook van zij, we weten, dat Nikolaas Zannekin te Lampernisse bij Veurne in het bezit van 38 gemeten of zowat 17 hectaren gronds was en als welgesteld doorging.

Wat Nieuwpoort betreft, bleef zowel de lijst van de gesneuvelden, als die van de overlevenden bewaard, wat een uitzonderlijk geval is. Aan de strijd bij Kassel namen 472 lieden uit deze stad en haar gehucht de Nieuwe IJde deel. (Pirenne geeft een totaal van 361 strijders, maar zijn optelling is onjuist.) Daarvan sneuvelden 174 Nieuwpoortnaars en 14 man uit de Nieuwe IJde. Zowat 284 strijders uit beide plaatsen konden aan de dood ontsnappen. In percentages uitgedrukt bedroeg dus voor de IJzerstad en haar gehucht het aantal doden zowat 38 pct. en het aantal overlevenden 62 pct. Alleen betreffende de 188 gevallen geven de lijsten sociale gegevens. Voor Nieuwpoort vinden we onder de 174 gesneuvelden 74 eigenaars en 100 niet-eigenaars. Voor de Nieuwe

IJde bedragen deze categorieën respectievelijk 6 en 8⁴.

Onder de gesneuvelde eigenaars kunnen we een eerste indeling doorvoeren, namelijk die van grondbezitters in het genot van landerijen op het platteland en van huiseigenaars zonder labeurgrond. Zo treffen we te Nieuwpoort 30 personen aan en in de Nieuwe IJde 3 in het bezit van landbouwgronden. De Nieuwpoortse eigenaars kunnen we, naar de grootte van hun bezit, nog verder rangschikken. Onder hen waren er 7, die in het genot waren van 24 of meer gemeten gronds buiten de Nieuwpoortse agglomeratie en dus welgesteld genoemd kunnen worden⁵. Van de 22 overige grondbezitters waren er een 12tal, die een eigendom bezaten, waarvan de oppervlakte schommelde tussen 1 en 18 gemeten. Van de 11 resterende eigenaars wordt alleen gezegd, dat ze in het bezit van grond waren, zonder andere bepaling dan „dehors la vile” of „en le castelrie de Furnes” of ook eenmaal „en le castelrie de Bruges”. Onder de 3 eigenaars uit de Nieuwe IJde was er een persoon in het bezit van 8 gemeten en een in het genot van meer dan 4 gemeten.

Naast de grondbezitters, vinden we te Nieuwpoort en in de Nieuwe IJde onder de gesneuvelden ook 44 huiseigenaars. Deze waren in het bezit, ofwel van een „manoir”, ofwel van een „maison”, zodat we tussen hen opnieuw een verder onderscheid kunnen maken. Uit de opsomming van de aangeslagen landbouwgronden blijkt immers duidelijk, dat met „manoir” eerder een hoeve of boerderij op het platteland, dan een woning in de stad bedoeld werd. Een „maison” moet dan ook niets anders dan een huisje in de stedelijke agglomeratie of op de buiten zonder erf van enig belang geweest zijn. We treffen aldus te Nieuwpoort 15 eigenaars aan in het bezit van een „manoir” of woning met erf en 29 eigenaars in het genot van een „maison” in de stad. Voor de Nieuwe IJde bedroegen beide categorieën respectievelijk 1 en 2 man. Met grote waarschijnlijkheid mogen we dan ook aannemen, dat de eigenaars van een „manoir” boeren zonder eigen landerijen en de eigenaars van een „maison” gewone stedelingen moeten geweest zijn. Algemeen geldend schijnt deze maatstaf nochtans niet te wezen.

4. H. Pirenne, *a.w.*, blz. 80-87, inventaris van de gesneuvelden van Nieuwpoort en de Nieuwe IJde. Voor de overlevenden, zie blz. 149 en volgende. Zie ook blz. LXVIII.

5. Het waren Jehan Camerlenc, Jehan Colin, Jehan Ghiselijn, Colin Godscalc, Wautier Hategoed, Clais fs Jehan en Clais li Roec. *Ibidem*, blz. 80-87.

Onder de gesneuvelde eigenaars van een woning, een boerderij of een labeurgrond vinden we heel wat lieden, wier namen ook in de Nieuwpoortse kadastrale lijst van 1314 voorkomen⁶. Opvallend nochtans is de vaststelling, dat onder de gevallen strijders, die als niet-bezittenden aangeduid staan, verschillende personen opgenoemd worden, die in 1314 eigenaar van een woning waren. Wellicht was hun huisje te nederig om te worden aangeslagen. De stadsbodem te Nieuwpoort behoorde overigens aan de graaf. Ongetwijfeld bevonden er zich onder de 100 gesneuvelde niet-eigenaars nog meer lieden in dat geval.

Onder de 284 overlevende Nieuwpoortse strijders moeten er zich, wellicht in nagenoeg dezelfde proporties als voor de gesneuvelden, grondbezitters, eigenaars van een hoeve of een huis en niets-bezittenden geweest zijn. Daarover geven de inventarissen evenwel geen enkele inlichting. Onder de ontsnapt van 1328 vinden we er nochtans een 60tal, die in de kadastrale ligger van 1314 als eigenaar van een huis aangeduid staan en het dus ook veertien jaren later nog kunnen geweest zijn. Ook van andere overlevenden kunnen we hetzelfde veronderstellen. Alles samen genomen komen we op die manier voor de gesneuvelde en ontsnapte strijders toch maar tot een minderheid van eigenaars.

Indien er onder de 472 Nieuwpoortse deelnemers aan de slag bij Kassel slechts een minderheid, alhoewel misschien wel een grote minderheid, tot de eigenaars van gronden of van een huis gerekend kunnen worden, wie waren dan de overige opgesomde Nieuwpoortnaars? Ongetwijfeld behoorden de Nieuwpoortse strijders van 1328 tot twee generaties, namelijk tot de oudere en de jongere. Dat de ouderen er de toon aangaven en misschien het talrijkst waren, is vanzelfsprekend, als men met de gebeurtenissen, die op 1302 volgden, rekening houdt. We zegden reeds, dat zowat 39 gesneuvelden en 60 overlevenden als eigenaars in de kadastrale ligger van 1314 vernoemd worden. Bovendien waren er onder de strijders van de oude generatie heel wat lieden met een strafregister uit de periode 1305-1313. We telden er zowat 50, waarvan de helft huiseigenaars.

Naast de oudere generatie, stond in 1328 ook de jongere te Kassel kloekmoedig haar man. Was ze niet in de geest van 1302 opgevoed geworden? Dat de jongere generatie aan

6. R. de Beaucourt de Noortvelde. *Nieuport. Documents historiques*, dl. II. Oostende. 1904, blz. 111 tot 166. De uitgave laat te wensen over.

de strijd deelnam, blijkt eerst en vooral uit de vaststelling, dat zowat 66 strijders een voornaam eindigend op de uitgang -kin droegen en sommigen zelfs uitdrukkelijk met de hoedanigheid „le jovene” bestempeld werden⁷. Hoe talrijk de jongeren beneden een bepaalde leeftijd waren, is natuurlijk niet te zeggen. Van belang nochtans is, dat de meeste jongeren blijkbaar nog bij hun ouders inwoonden en dus nog geen eigendom hadden. Anderzijds is het treffend, dat slechts in een paar gevallen van het samenstrijden van vader en zoon gewag gemaakt wordt⁸. Ongetwijfeld waren veel vaders thuis gebleven, terwijl hun zoon met Zannekin aan de strijd deelnam. Dit blijkt althans uit een 20tal voorbeelden van vaders, die in de plaats van hun zoon vernoemd worden, en dit zowel in de lijst van de gesneuvelden, als in die van de ontsnapt⁹.

Dat naast de ouderen, heel wat jongeren aan de strijd bij Kassel moeten deelgenomen hebben, is niet zonder belang voor het onderzoek naar de sociale stand van de Nieuwpoortse strijders. Indien we voor de gesneuvelden het aantal bekende jongeren, die het leven lieten, namelijk zowat 40, voegen bij de 74 gevallen eigenaars, dan zien we dat op de 174 gevallen de ouderen zonder bezit in de minderheid waren. Dit moet ook zo voor de overlevenden en bijgevolg voor gans het Nieuwpoorts contingent geweest zijn. Het ligt nochtans voor de hand, dat niet alle jongeren zonder bezit bij hun ouders, die eigenaar waren, inwoonden, zodat we met onze gevolgtrekking niet te ver mogen gaan.

Voor de verscheidenheid in de sociale samenstelling van het Nieuwpoorts contingent pleit verder de vaststelling, dat men er, naast boeren en grondbezitters, ook talrijke stuur-lui, vissers en ambachtslui in aantreft. Onder de stuur-lui, die in 1328 aan de strijd te Kassel deelnamen, vinden we verschillende ouderen, die reeds vroeger in de talrijke conflicten op zee met de Fransen of de Engelsen van zich hadden doen spreken¹⁰. Wie allemaal tot de groep van de vissers en zeelui

7. Onder de overlevenden bijv. „Masekin dele Bolle, item Lorens ses freres” en „Hannekijn Colman le jovene”. Pirenne, *a.w.*, blz. 49 en volgende.
8. Bij voorbeeld „Clai le Copere et Claikin son fil”, „Jehan le Cammere” en „Jehan le Cammere, le jovene” (overlevenden). *Ibidem*.
9. „Le fils mester Clais Voskin” (gered), „Henri Nederlant, son fils pour lui” (gered). *Ibidem*.
10. Namelijk Hannin Nederland, Clais Scede, Jehan Scede, Jehan Zigher en anderen. De vier genoemden waren in 1316 kapiteins van oorlogschepen, die door de stad Brugge uitgerust en uitgestuurd geworden

behoorde, is nochtans evenmin na te gaan. Wat de ambachtslui betreft, geven de familienamen somtijds een aanduiding, maar zonder zekerheid. Alleen in enkele gevallen staat in de beide voor Nieuwpoort bewaarde lijsten naast de familienaam ook het beroep. Onder de opgesomde beroepen vinden we die van kammer, wever, verwer, huidevetter, brouwer, smid, „parmentier”, kuiper, „schipmaker” en „scuteman”¹¹.

Als we naast de gegoede eigenaars als Jehan Camerlinck, Colin Godscalck en Wouter Hatagoed en de vele anderen, die slechts in het bezit van een klein eigendom of een huisje waren, bijna evenveel lieden zonder bezit van het Nieuwpoortse contingent deel zien uitmaken, dan is het duidelijk, dat alle standen, met uitzondering nochtans van de enkele fransgezinde patriciërs, aan de slag bij Kassel moeten deelgenomen hebben. Houdt men rekening met het sterk agrarisch karakter, dat Nieuwpoort in die tijd vertoonde, dan begrijpt men best, waarom zijn ingezetenen aan de revolutionaire wekroep van Zannekin gehoor gegeven hebben. Deze wekroep hield immers verband met de agrarische kwestie, meer bepaald met de bevrijding van het platteland uit de handen van de kleine adel en de stedelijke patriciërs. Ook de Nieuwpoortse boeren keken verlangend naar gronden uit. Onder hen waren er toch zoveel, die geen eigen landerijen bezaten of zelfs, volgens het seizoen, aan landbouw of aan visserij moesten doen. Gezien ook de Nieuwpoortse ambachten in het teken van het agrarisch bedrijf en de visserij stonden, had feitelijk iedereen van een sociale omwenteling in het kustland iets te verwachten. Deze verwachting werd evenwel beschaamd. Dit verklaart dan ook de economische inzinking, die te Nieuwpoort na 1328 tot uiting kwam en waarvan de stad zich eerst in de 15e eeuw zou herstellen.

Roger DEGRYSE

waren. Ook in andere documenten in verband met de represaillemaatregelen in de Engelse havens komt hun naam voor. J. F. Verbruggen. Een krijgsvloot, uitgerust door de stad Brugge in 1316, in *Het Leger - De Natie*, 5de jaargang, nr. 11 (15 nov. 1950), blz. 505-511. Zie blz. 508.

11. „Jehan Aes, corembiter”, „Christien Bruninc, cuper”, „Jehan Danneel, taneur”, „Jehan le Coc, barbier”, „Stasin Couweers, taintuer”, „Willem Danel, le viel, parmentier”, „Christien Hughe, parmentier”, „Hannin Sconebound, parmentier”, „Hannin Hughe, brasseur”, „Hannin Hughe, fevre”, „Hannin Coppin, scuteman”, „Hannin Vocke, tondeur”, „H. le Witte, scipmakere”, „Willame le Tyserant”, „Stasin Couweers, taintuer”, die, uitgezonderd voorlaatste, allen in leven bleven.

De sociale stand
van de
Nieuwpoortse stuybers
van 1328

Uitgegeven door de Koninklijke Academie van Letteren, Wetenschapen, Letteroefening en Schone Letteren
1903